

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Kätlin Tenneberg

EESTI 6-7-AASTASTE LASTEAIALASTE TEADLIKKUS INTERNETIS
VALITSEVATEST PRIVAATSUS- JA SISURISKIDEST JA KOKKUPUUDE NENDE
RISKIDEGA LASTE ENDI HINNANGUL TARTU LINNA LASTEAEDADE NÄITEL

bakalaureusetöö

Juhendaja: Piret Luik

Läbiv pealkiri: Privaatsus- ja sisuriskid

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Piret Luik (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Pille Villems (MA)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Laste internetikasutus ja sellega kaasnevad riskid	4
1.1 Laste internetikasutus	4
1.2 Laste internetitegevused	6
1.3 Internetikasutusega kaasnevad võimalikud riskid	7
1.4 Last arusaamine sisu- ja privaatsusriskidest.....	9
1.5 Laste interneti riskikogemused ja nendega toimetulek.....	10
1.6 Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid.....	12
2. Uurimus lasteaiaste teadlikkusest internetis valitsevatest privaatsus- ja sisuriskidest ja kokkupuutest nende riskidega	13
2.1 Metoodika	13
2.1.1 Valim.	13
2.1.2 Mõõtevahend.	13
2.1.3 Protseduur.....	14
2.2 Tulemused.....	15
2.2.1 Laste taustaandmed.	15
2.2.2 Laste internetikasutus.	15
2.2.3 Laste teadlikkus sisu- ja privaatsusriskidest.....	17
2.2.4 Laste endi hinnangul kokkupuude sisu- ja privaatsusriskidega.	19
2.3 Arutelu	21
Kokkuvõte	23
Summary	24
Tänuõnad	25
Autorsuse kinnitus.....	25
Kasutatud kirjandus.....	26
Lisa 1	

Sissejuhatus

Internet on saanud meie igapäevaelu oluliseks osaks. 2005. aastal kasutas kõigist alla 18-aastastest lastest Eestis 68% internetti (Hasebrink, Livingstone & Haddon, 2008; Kalmus & Pruulmann-Vengerfeld, 2010). 2006. aastal läbi viidud uuring aga näitas, et 91% Eesti 6-14-aastastest lastest kasutab internetti (Turu-uuringute AS, 2006). Ka mujal maailmas läbiviidud uurimused kinnitavad asjaolu, et internet mängib laste elus suurt rolli ja selle olulisus jätkab kasvamist (Kalmus et al., 2010; Kalmus & Pruulmann-Vengerfeld, 2010; Livingstone, Haddon, Görzig & Ólafsson, 2011a).

Internet pakub lastele erakordseid võimalusi õppimiseks, arenemiseks ja lõbutsemiseks. See on vaheldusrikas keskkond, mis aitab leida kooli- ja kodutööde jaoks informatsiooni, suhelda sõprade ja sugulastega e-maili, suhtlusprogrammide ja jututubade vahendusel, mängida mängu, laadida alla muusikat. Kuid internet on reguleerimata ja raskesti kontrollitav ja sellel on negatiivne varjund – ohud jututubades, rämpspost, reklaam, pornograafia, viirused. Lapsed võivad sattuda olukorda, kus neid kasutatakse ära (Ey & Cupit, 2011, Livingstone & Bober, 2003; Williams, 2002). Piirid riskide ja võimaluste vahel on hägusad ja sõltuvad inimesest endast (Livingstone, 2003). Asjaolu, et internet on saanud ka juba 10-aastaste laste jaoks tavaliseks vahendiks ja et see muutub järjest ahvatlevamaks ka 6-10-aastaste laste jaoks, rõhutab vajalikkust pöörata tähelepanu sellele, kuidas muuta internet turvalisemaks kõikidele vanusegruppidele (Hasebrink, Livingstone, Haddon & Ólafsson, 2009; Livingstone, 2009).

Eriti suurt tähelepanu tuleks pöörata just kõige nooremale vanuserühmale, sest nemad ei oska veel hästi ohtudega toime tulla. Ka on nende tegevuste, oskuste ja internetiriskide kohta veel liiga vähe teada (Livingstone & Haddon, 2008; Livingstone, 2009; Rideout, Vandewater & Wartella, 2003). Lisaks kinnitavad veel mitmed autorid fakti, et enamus laste internetikäitumise uuringuid on läbi viidud vanemate laste seas ja puudulikud on teadmised nooremate internetikasutuse kohta (Dowell, Burgess & Cavanaugh, 2009; Ey & Cupit, 2011; Special Eurobarometer, 2006). Kuna nooremate laste seas on levinumad just privaatsus- ja sisuriskid (Livingstone & Haddon, 2008), siis seadis uurimistöö autor eesmärgiks välja selgitada Eesti 6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkuse internetis valitsevatest privaatsus- ja sisuriskidest ja milline on olnud laste endi hinnangul kokkupuude nende riskidega. Töö eesmärgi täitmiseks töötati läbi vastavasisulist kirjandust ja varasemaid uurimusi ning viidi läbi uurimus viies Tartu linna lasteaia koolieelses rühmas.

Käesolev töö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Töö esimeses osas antakse teoreetiline ülevaade laste internetikasutusest ja – tegevustest, tutvustatakse lähemalt internetis valitsevaid privaatsus- ja sisuriske ning laste teadlikkust nendest riskidest ja ka kokkupuudet nende riskidega. Teoreetilises osas tuginetakse erinevatele teooriatele ja varasematele uurimustele internetiriskide kohta. Kuna töö autor ei leidnud sellealaseid uurimusi 6-7-aastaste laste kohta, siis keskendub teooria laiemale vanuserühmale (6-17-aastased). Töö teises osas, empiirilises osas, antakse ülevaade läbiviidud uurimuse meetodikast: valimi, instrumendi ning protseduuri kirjeldus, analüüsitakse andmeid ja tuuakse välja saadud tulemused ning järeldused.

1. Laste internetikasutus ja sellega kaasnevad riskid

Internet on arenev keskkond, mis pidevalt pakub uusi võimalusi. Ka laste ja noorte juurdepääs internetile ning internetikasutus muutub ja kasvab pidevalt (Hasebrink et al., 2009; Valcke, De Wever, Van Keer & Schellens, 2011). Eurobaromeetri 2008. aasta uuringu kohaselt 75% kõigist Euroopa Liidu liikmesriikide maade lastest vanuses 6-17 on kasutanud internetti (Hasebrink et al., 2009).

Praeguse põlvkonna lapsed on esimene põlvkond, kes ei ole elanud maailmas ilma arvutite ja internetita. Sellest tulenevalt ka hüüdnimi „digitaalpärismaalased“ (*digital natives*) (Prensky, 2001) või „interneti põlvkond“ (*the net generation*) (Oblinger & Oblinger, 2005). Vaatamata asjaolule, et lapsi kutsutakse sageli „imeväärset lapsed“ (*whiz kids*) (Lee & Chae, 2007), tuuakse välja ka tõenäolised arvuti- ja internetikasutuse negatiivsed kõrvalmõjud ja kasutatakse hüüdnime „riskeerivad lapsed“ (*risk-kids*) (Kuipers, 2006). Meie teame veel väga vähe sellest uuest põlvkonnast ja need lapsed, kes hetkel käivad lasteaias, nemad ongi just see uus ja esimene põlvkond, kes pole elanud maailmas, kus ei tundud internetti ega arvutit.

1.1 Laste internetikasutus

Euroopa 9-16-aastastest lastest 93% kasutab internetti iga nädal (Kalmus et al., 2010; Kalmus & Pruulmann-Vengerfeld, 2010; Livingstone et al., 2011a). Turu-uuringute AS (2006) andmete järgi on Eestis see näitaja 6-14-aastaste laste seas 91%. Järjest suuremaks muutuvad näitajad sellest kui tihti lapsed kasutavad internetti (Hasebrink, Görzig, Haddon, Kalmus & Livingstone, 2011). Austraalia statistika osakonna andmete järgi kasutas Austraalias 2003. aastal igapäevaselt internetti 4,3% 5-8-aastastest lastest, 2006. aastal 10% (Ey & Cupit, 2011). Samas USA-s kasutas 2003. aastal juba 27% 4-6-aastastest lastest arvutit igapäevaselt (Rideout et al., 2003). Aastal 2011 kasutas Austraalias igapäevaselt internetti

76% 9-16-aastastest lastest (Green, Brady, Ólafsson, Hartley & Lumby, 2011). Eestis kasutas 2006. aastal lastest 70% internetti iga päev (Turu-uuringute AS, 2006). Kuus aastat hiljem oli see näitaja tõusnud juba 82% peale (Haddon & Livingstone, 2012). Mida nooremate lastega on tegu, seda madalam on interneti kasutajate kui ka igapäevaste kasutajate osakaal (Turu-uuringute AS, 2006).

Sagedamini kasutavad internetti Euroopa lapsed Rootsis, Bulgaarias, Eestis, Taanis, Norras, Hollandis, Soomes, Tšehhis, Poolas, Sloveenias ja Leedus (Livingstone et al., 2011a). Euroopa 9-16-aastased lapsed veedavad aega internetis keskmiselt 88 minutit päevas. Euroopa nooremad lapsed (9-10-aastased) kulutavad internetis olemiseks keskmiselt 58 minutit, vanemad teismelised (15-16-aastased) keskmiselt 118 minutit (Hasebrink et al., 2011; Livingstone et al., 2011a). Austraalia 9-16-aastased lapsed veedavad aega internetis veelgi rohkem kui Euroopa lapsed - keskmiselt 99 minutit päevas (Green et al., 2011). Rideout, Foehr ja Roberts'i (2010) uurimuse järgi veedavad USA 8-18-aastased lapsed arvuti taga keskmiselt 89 minutit. See on suur tõus alates aastast 2004, mil arvuti taga veedeti 62 minutit päevas. Kõige vähem veedavad aega arvuti taga 8-10-aastased lapsed, kuid siiski keskmiselt 46 minutit päevas. Noored, vanuses 11-14 eluaastat, kasutavad arvutit 106 minutit ja 15-18-aastased 99 minutit päevas (Rideout et al., 2010).

Mida aeg edasi, seda nooremaks muutuvad lapsed, kes esmakordselt puutuvad kokku internetiga (Hasebrink et al., 2011). Rideout et al. (2003) uurimus leidis, et 70% kõikidest 4-6-aastastest USA lastest kasutab arvutit. Rohkem kui pooled (56%) selle vanusegrupi lastest on kasutanud arvutit üksinda. Uurimus leidis, et 27% USA lastest hakkab üksinda arvutit kasutama isegi juba enne neljandat eluaastat (Rideout et al., 2003). Aastal 2002 oli Rootsis laste vanuseks 10, mil nad hakkasid esmakordselt kasutama arvutit, kuid aastal 2009 oli see number juba rohkem kui poole väiksem – lapsed hakkasid 4-aastaselt arvutit kasutama (Findahl, 2009). Isegi juba 8-aastaste laste seas on interneti kasutamine üsna tavaline. Nooremate laste näitajad on madalamad – 34% Euroopa 6-7-aastastest ja 9% Euroopa alla 6-aastastest lastest kasutavad internetti (Special Eurobarometer, 2006). Ka Eesti lapsed hakkavad internetti kasutama juba väga noores eas – keskmisel kaheksa aastasel (Haddon & Livingstone, 2012), kuid Austraalia lapsed olid isegi veel nooremad kui hakkasid arvutit ja internetti kasutama – alla 8 aasta (Green et al., 2011).

Kõige rohkem kasutatavad Euroopa lapsed internetti kodus ja koolis. Kohti, kus internetti kasutatakse, on mitmeid – oma tuba (49%), pihuarvuti või mobiiltelefoni vahendusel (33%) (Kalmus et al., 2010). See, kus lapsed internetti kasutavad, oleneb suuresti vanusest.

Nooremad kasutavad enamasti avalikus ruumis, teismelised rohkem privaatset (Hasebrink et al., 2011).

1.2 Laste internetitegevused

Rahvusvahelise uuringufirma YouGov Zapera poolt Sampo panga tellimusel tehtud uuringust „Finantsteadlikkus ja rahaline kirjaoskus 5-7 aastaste ja 8-9 aastaste Eesti laste seas“ (2010) selgus, et lapsevanemate arvates 81% Eesti 5-7-aastastest lastest mängib iga nädal arvutimänge ja nendest 23% mängib rohkem kui 10 tundi nädalas (viidatud Siibak & Vinter, 2010 j). Zevenbergen ja Logan (2008) väidavad, et enamus lastest kasutab arvutit hariduslike ja mittehariduslike mängude mängimiseks. Dhingra, Sharma ja Kour (2009) ning Downes (2002) vihjavad, et arvuteid kasutatakse eneseväljenduseks (nt. joonistamine ja värvimine), aga ka internetis salmide, numbrite ja tähtede õppimiseks. Viimast väidet toetab ka Feller (2005).

Uurimused on leidnud, et tänapäeva noored kasutavad interneti kõige rohkem koolitööde tegemiseks (85%). Järgneb mängude mängimine (83%), videoklippide vaatamine (76%) ja MSNi kasutamine (62%). Vähem kasutatakse interneti piltide ja sõnumite postitamiseks, veebikaamera kasutamiseks, failide jagamise lehekülgede kasutamiseks, virtuaalmaailmas viibimiseks, blogi kirjutamiseks (Jenkins, 2006; Kalmus et al., 2010). Sarnaste tulemusteni jõudis ka uurimus Austraalia 9-16-aastaste laste seas. Seal elavad lapsed kasutavad arvutit koolitööde tegemiseks (86%), videoklippide vaatamiseks (85%), mängude mängimiseks (78%), e-mailide kirjutamiseks (67%) ja sotsiaalvõrgustikes suhtlemiseks (63%). Ka Austraalias ei ole nii väga populaarne virtuaalmaailmas viibimine (16%) ega blogi kirjutamine (9%) (Green et al., 2011).

Maailmas on väga populaarseks muutunud ka erinevate suhtlusvõrgustike kasutamine. USA-s läbi viidud uurimuse kohaselt on sotsiaalvõrgustike külastamine saanud kõige populaarsemaks tegevuseks 8-18-aastaste laste seas (Rideout et al., 2010). Euroopas on suhtlusvõrgustikud kõige populaarsemad Hollandis, Leedus, Taanis ja kõige ebapopulaarsemad Rumeenias, Türgis, Saksamaal (Kalmus et al., 2010). Kuuskümmend seitse protsenti Inglismaa lastest, kes kasutavad interneti, omavad profiili mõnes sotsiaalvõrgustikus. See on natukene rohkem kui Euroopa keskmine (59%) (Livingstone et al., 2011a). Inglismaal kasutab suhtlusportaale 53% 16-17-aastastest ja 6% 8-11-aastastest lastest (Ofcom, 2007). Turu-uuringute AS poolt läbi viidud uurimuse (2006) järgi on interneti jututoad ja suhtlusprogrammid populaarsed ka Eesti laste seas. Kõige rohkem kasutavad

jututubasid ja suhtlusprogramme 13-14-aastased (76%), 6-8-aastaste laste seas on see protsent 52.

1.3 Internetikasutusega kaasnevad võimalikud riskid

Hasebrink et al. (2009) on välja toonud nimekirja riskidest, mis ähvardavad lapsi internetis: illegaalne sisu; pedofiilid, võõrad, ahistamine; ekstreemne või seksuaalne vägivald; muu kahjulik või solvav sisu; rassistik/vihaõhutav materjal/tegevus; reklaam/kaubandus, mõjutamine; eelarvamuslik/väärinformatsioon (nõuanded, tervis); isikliku informatsiooni ärakasutamine; küberkiusamine, jälitamine, ahistamine; hasartmängud, finantspettused; ennasthävitav käitumine (enesetapp, anoreksia); privaatsuse kuritarvitamine; illegaalsed tegevused (hackerlus, allalaadimine) (Hasebrink et al., 2009).

Erinevad uurijad on riske liigitanud erinevalt. Töö autor toob välja kaks kõige enim kasutatavat. Livingstone & Haddon (2008) liigitavad riskid nelja üldisesse kategooriasse:

- 1) sisu riskid (*content risks*) – kokkupuuted illegaalse ja kahjustava sisuga, seksuaalsete/vägivaldsete/rassistlike/vihaõhutavate materjalidega, väärinformatsioon, (problemaatiline) kasutaja-loodud sisu, väljakutsuv sisu (nt enesetapp, anoreksia, narkootikumid jne);
- 2) kontakt riskid (*contact risks*) – kokkupuude võõrastega, küberkiusamine;
- 3) kommertsriskid (*commercial risks*) – reklaamindus/äri eesmärkidel ärakasutamine, illegaalne allalaadimine, hasartmängud;
- 4) privaatsusriskid (*privacy risks*) – isikliku informatsiooni välja andmine, teise privaatsusesse tungimine, hackerlus.

Hasebrink et al. (2009) esitavad riskide liigituse tabelina. Ühelt poolt eristavad nad riske selle järgi, kuidas lapsed internetikeskkonnas käituvad: sisu (*content*) riskid (laps on vastuvõtja), kontakt (*contact*) riskid (laps on osaleja) ja käitumise (*conduct*) riskid (laps on algataja). Teiselt poolt eristatakse riske väärtuste ja teemade alusel: väärtuselised (*values/ideology*), seksuaalsed (*sexuality*), agressiivsed (*aggression*) ja kommerts (*commercial*) (Tabel 1) (Hasebrink et al., 2009).

Tabel 1. *Internetiriskide võimalik liigitus* (Hasebrink et al., 2009: 8).

RISKID	Kommerts	Agressiivsed	Seksuaalsed	Väärtuselised
Sisu – laps kui vastuvõtja	Reklaam, rämpspost, sponsorlus	Vägivaldne või vihaõhutav sisu	Pornograafia või soovimatu seksuaalne sisu	Rassism, eelarvamuslik või väärinformatsioon
Kontakt – laps kui osaleja	Personaalse info jälitamine või kuritarvitamine	Kiusamine, jälitamine või ahistamine	Võõrastega kohtumine, peibutise ohvriks langemine	Enesevigastamine, ebasoovitatav veenmine/väärtuste sisendamine
Käitumine – laps kui algataja	Hasartmängud, häkkerlus, illegaalne failide allalaadimine	Teiste kiusamine või ahistamine	Pornograafilise materjali loomine ja üleslaadimine, seksuaalne ahistamine	Nõu andmine (enesetapp, anoreksia)

Kõige rohkem valmistab lastele probleeme kommertsriskide alla kuuluv personaalse info kuritarvitamine. Lapsed, kellel on suhtlusportaalis oma profiil, kogevad kõige sagedamini seda, et hangitakse ja kasutatakse nende salasõnasid. Neli protsenti Euroopa lastest on sattunud jälitatavaks, personaalse info kuritarvitamise tõttu ja 1% on pettustega kokku puutunud (Livingstone et al., 2011b). Need juhtumid rikuvad laste privaatsust. Seega võib öelda, et mõned Hasebrink et al. (2009) kommertsriskid kuuluvad Livingstone & Haddon (2008) privaatsusriskide alla ja järelikult on laste kõige suuremaks mureks just privaatsusega seotud riskid. Ka Grant (2006, viidatud Youn, 2009 j) leidis, et 13-17-aastased teismelised on mures oma privaatsuse pärast internetis. Youn (2009) märgib ära selle, et üle 14-aastaste noorukite ja nende teadmiste kohta privaatsusriskidest on tehtud mitmeid uurimusi (Grant, 2005, 2006; Moscardelli & Divine, 2007; Youn, 2005, 2008), kuid nooremate laste kohta on veel väga vähe teada. Hasebrink et al. (2009) märgib ära, et siiani pole veel üldse uuritud, milliste spetsiifiliste riskidega noored lapsed toime tulema peavad. Samamoodi nagu Hasebrink et al. (2009) kommertsriskid (häkkerlus, personaalse info jälitamine või kuritarvitamine) kuuluvad Livingstone & Haddon'i (2008) privaatsusriskide kategooriasse, leidub ka selle liigituse sisuriskide kategoorias mõningaid Hasebrink et al. (2009) liigitusse kuuluvaid riske: seksuaalsetest riskidest pornograafia või soovimatu seksuaalne sisu, agressiivsetest riskidest vägivaldne või vihaõhutav sisu ja väärtuselistest riskidest rassism, eelarvamuslik või väärinformatsioon, enesevigastamine, ebasoovitatav veenmine/väärtuste sisendamine, nõu andmine (enesetapp, anoreksia).

Mitmed uurimused on jõudnud tulemusteni, et 6-8-aastaste laste seas on kõige levinumad privaatsusriskid ja sisuriskid (Livingstone & Haddon, 2008). Sellest lähtuvalt tutvustab töö autor neid kahte riskide kategooriat nüüd lähemalt.

Sisuriskid – laps võtab vastu või on avatud passiivselt sisule, mis on kättesaadav kõigile interneti kasutajatel. Sisuriskid hõlmavad kolme põhilist alamkategooriat: kahjustav nõuanne, illegaalne sisu, eakohatu või kahjulik sisu. Illegaalne sisu oleneb jurisdiktsioonist. Näiteks rassism, tooruse ülendamine, vihakõned ja teised diskrimineerimise vormid võivad olla illegaalsed mõnedes riikides, kuid teistes riikides võib neid liigitada hoopis paindlikuma allkategooria alla, nagu seda on eakohatu sisu. Ent näiteks seksuaalse ärakasutamise seotud sisu on illegaalne enamuses riikides. Eakohatu sisu (vihkamine, vägivald, pornograafia) ei ole küll illegaalne, kuid võib kahjustada last ja tema arengut. Keegi võib last suunata sellise sisu juurde, laps võib kogemata sattuda sinna, kuid ta võib ka meelega otsida seda. Selline sisu on enamasti vabalt saadaval või loodud internetikasutaja poolt. Kahjustavaid nõuandeid sisaldav sisu võib viia narkootikumide või alkoholi tarvitamiseni, enesetapuni või söömishäireteni. Selliseid nõuandeid võib internetti üles riputada igaüks ja seetõttu on väga raske kontrolli all hoida seda valdkonda (OECD, 2011).

Privaatsusriskid eksisteerivad kõigi kasutajate jaoks, kuid lapsed on eriti haavatav internetikasutajate grupp. Isikuandmete jagamise juures on oluline arvestada sellega, kas laps avalikustab oma andmeid nii, et kõik internetikasutajad võivad sellest osa saada, või laps jagab informatsiooni ainult oma sõpradele. Laps võib avalikustada oma isikuandmeid, ilma et ta teaks kui paljud inimesed sellest tegelikult teadlikuks saavad. Näiteks lapsed panevad suhtlusportaalidesse üles oma pilte, informatsiooni oma perekonna kohta ja nad võivad ekslikult arvata, et kõik need andmed on nähtavad ainult nende vahetute kontaktide seas (OECD, 2011).

1.4 Last arusaamine sisu- ja privaatsusriskidest

Lastel, vanuses 12-15 eluaastat (erinevalt väiksematest lastest), on tekkinud elutarkus, mis aitab neil mõista internetikasutuse tagajärgi, kuid kuna nende kognitiivsed võimed on piiratud, siis ei pruugi nad aru saada tagajärgedest, mis võivad olla palju tõsisemad (Yan, 2006). Inglismaa 9-16-aastased lapsed arvavad, et internet ei ole üldse ohtlik nende vanustele lastele (Livingstone et al., 2011a). Tavaliselt arvatakse, et kui lapsed saavad vanemaks, siis nad puutuvad rohkem kokku erinevate internetiriskidega. Kuid on võimalik, et vanemad lapsed on õppinud vältima selliseid riske, samal ajal kui nooremad otsivad rohkem tähelepanu või

meelega võtavad riske. Alla 9-aastaste laste internetikasutust on veel vähe uuritud, seetõttu ei saa midagi kindlalt väita (Hasebrink et al, 2009).

Kalmus & Pruulmann-Vengerfeld (2010) juhivad tähelepanu mitmele küsitlusele (Turu-uuringute AS, Lastekaitse Liit, Tartu Ülikool), mis on välja selgitanud, et lapsed ja noored teavad interneti ohtudest, aga nad on ikkagi nõus riskima. Lapsed teavad, et on ohtlik riputada internetti üles isiklikku informatsiooni (Ey & Cupit, 2011; Turu-uuringute AS, 2006), kuid siiski teevad nad seda väga tihti. Noorukid on suure tõenäosusega nõus internetis avaldama oma nime, vanust, telefoninumbrit ja kodust aadressi (70%) (Kierkegaard, 2008). Kolmteist protsenti 10-12-aastastest lastest jagasid isiklikku informatsiooni; 12,7% saatsid laiali pilte endast (Valcke, Schellens, Van Keer & Gerarts, 2007). Kuid mida vanemaks lapsed saavad, seda teadlikumaks nad siiski saavad sellest, millist informatsiooni tohib internetis avaldada ja millist ei tohi; et on ohtlik enda nime, vanust, kodust aadressit, telefoninumbrit ja e-maili aadressit internetti üles riputada (Carrington, 2008, viidatud O'Reilly, 2009 j). Paljud lapsed saavad aru, et kõike internetis ei tasu uskuda; klubidega ühineda, võistlustesse kirja panna ja uuringutes osaleda ei tohi. Kuid ainult kolm last 68-st leidsid, et see on ohtlik, kuna nii satub internetti isiklikku informatsiooni. Rohkem kui pooled lastest arvavad, et on ohtlik saada kokku inimestega, keda nad teavad ainult internetist. Kuid ülejäänud lapsed arvavad, et see on normaalne või nad pole kindlad. Laste vastused demonstreerivad naiivsust ja usaldatavust. See osutab, et väited nagu lapsed ei saaks aru sellistest ohtudest, on tõesed (Ey & Cupit, 2011).

1.5 Laste interneti riskikogemused ja nendega toimetulek

Euroopa 9-16-aastastest lastest 45% arvab, et internet ei ole nende vanustele lastele probleemne (Livingstone, Kirwil, Ponte & Staksrud, 2013). Austraalias on see protsent poole väiksem – 21% (Green et al., 2011). Livingstone et al. (2013) uurimus leidis, et enamuse Euroopa laste arvates pole nemad kunagi kokku puutunud ühegi probleemiga ja kõigest 12% märkis ära, et miski on neid häirinud viimase aasta jooksul. Eestis oli see protsent 25, mis seab meie riigi teisele kohale Euroopa riikide seas seoses laste häirituse tasemega. Meid edastab ainult Taani (28%). Austraalia 9-16-aastastest lastest 30% tunnistas, et neid on miski internetis häirinud viimase aasta jooksul. See protsent seab Austraalia ettepoole Euroopa riikidest (Green et al., 2011). Kuna teismelised puutuvad internetiriskidega siiski kokku rohkem kui nooremad lapsed (Hasebrink et al., 2009; Staksrud & Livingstone, 2009) ja alati ei saada isegi aru kui võetakse riske, mis neile kahju võivad tuua (Kalmus et al., 2010), siis peaks ikkagi tähelepanu pöörama kõikidele vanusegruppidele. Uurimus on leidnud, mida

vanemaks laps saab, seda suurem on tõenäosus kokku puutuda mõne riskiga: 14% 9-10-aastastel, 33% 11-12-aastastel, 49% 13-14-aastastel ja 63% 15-16-aastastel (Kalmus et al., 2010; Livingstone et al., 2011b).

Hasebrink et al. (2009) on välja toonud nimekirja riskidest, millega Euroopa lapsed puutuvad internetis kõige rohkem kokku (reastatud alates kõige tavalisemast riskist):

- 1) isikliku informatsiooni jagamine;
- 2) pornograafia nägemine;
- 3) vägivaldse või viha täis sisuga kokkupuutumine;
- 4) ahistamine, jälitamine, kiusamine;
- 5) soovimatute seksuaalsete kommentaaride saamine;
- 6) internetis tutvutud inimestega kokkusaamine päriselus.

Livingstone et al. (2013) uurimuse järgi paneb 9-16-aastaseid Euroopa lapsi muretsema kõige rohkem sisuriskid (*content risks*) – 58%. Lapsed on mures vägivaldse, agressiivse ja verise internetisisu pärast. Sisuriskidele järgnevad tegutsemisriskid (*conduct risks*) (19%), kontakt riskid (*contact risks*) (13%) ja muud riskid (10%). Mõndasid riske, mis panevad täiskasvanud muretsema, mainisid lapsed väga harva. Vähem kui 1% mainiti selliseid riske, mida tihti kajastatakse ajalehtede esilehekülgedel, nt isikliku informatsiooni jagamise ohud ja enesevigastamist kajastavad internetileheküljed (Livingstone et al., 2013).

Laste arvates on kõige delikaatsemaks informatsiooniks, mida internetti üles riputada, salasõnad, vanemate nimed ja enda fotod. Peamine põhjus, miks lapsed ei taha jagada informatsiooni enda kohta on, et nad kardavad, et keegi võõras võtab nendega ühendust. Lapsed, kelle käest küsiti isikuandmeid, andsid valeinformatsiooni või eirasid palvet. Nooremad lapsed on suurema tõenäosusega valmis andma informatsiooni, mida küsitakse (Safety Awareness Fact and Tools, 2003; Webwise, 2006). Webwise'i (2006) läbi viidud uurimuses mainis 27% lastest, et nad on internetis kohanud kedagi, kes on küsinud fotot, telefoninumbrit, kodu või kooli aadressit. Aastal 2003 oli see protsent üheksateist. Austraalia 9-16-aastaste laste seas läbi viidud uurimusest tuli välja, et viimase aasta jooksul on lapsed jaganud endast pilti (10%) või muud isiklikku informatsiooni (6%) täiesti võõrale inimesele, keda nad pole näinud näost-näkku (Green et al., 2011).

Väga vähe või üldse mitte on uuritud Euroopas mõningaid internetiriske, millega lapsed võivad kokku puutuda. Vähe uurimusi on läbi viidud isikuandmete väärkasutamise kohta. Laste (11-16-aastased) käest küsiti, kas nad on kogunud midagi sellist. Lapsed tõid välja salasõnade varastamise ja isikliku informatsiooni ebasoovitaval viisil kasutamise (Livingstone et al., 2011a). Üheksa protsenti selles vanuses lastest on kokku puutunud isikuandmete

väärkasutamise (Kalmus et al., 2010). Austraalias elavatest 9-16-aastastest lastest on 13% kogenud salasõnade varastamist või identiteedivargust (Green et al., 2011). Aastal 2003 läbi viidud uurimuses tunnistasid 7% Rootsi 9-16-aastastest lastest, et nad on kasutanud kellegi teise e-maili või MSN-i ilma luba küsimata. Sarnased tulemused olid ka Iirimaa, kus 6% lastest on hakanud kellegi teise internetileheküljele (Hasebrink et al., 2009).

Vähe uurimusi on tehtud ka kahjuliku kasutaja-loodud veebisisuga kokkupuudete kohta. Nii palju on teada, et sellise veebisisuga on kokku puutunud 21% Euroopa 11-16-aastastest (Kalmus et al., 2010) ja 34% Austraalia 11-16-aastastest lastest (Green et al., 2011). Internetti kasutades on 40,7% lastest olnud šokeeritud ebasobivast sisust (vägivald, seks, rassism) (Valcke et al., 2007). Kuus last kümnest puutub sageli või regulaarselt kokku seksuaalse sisuga (Vandoninck, D'Haenens & Donoso, 2010). Austraalia lapsed on kõige rohkem kokku puutunud vihasõnumitega (26%), enesevigastamisviiside nõuannetega (14%), narkootikumide tarbimise kogemuste kirjeldustega (12%), kõhnumisnõuannetega (9%) ja suitsiidilehekülgedega (4%) (Green et al., 2011). Livingstone et al. (2013) uurimus väidab, et kuigi mure mittevägivaldsete sisuriskide (rassism, narkootikumid, enesetapp jne) pärast on madal, see siiski kasvab vanusega.

1.6 Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

Teemakohase kirjandusega tutvudes selgus, et uurides laste teadlikkust internetis valitsevatest riskidest ja laste kogemusi seoses internetiriskidega, on keskendutud kooliealistele lastele ja 6-7-aastased on saanud väga vähe või üldse mitte tähelepanu. Ja kuna EU Kids Online 2008. aasta aruandest selgus, et Eesti alla 18-aastased lapsed asuvad Euroopa eesotsas interneti kasutajate osakaalu poolest ja ka seoses internetiriskide kogemisega, siis leiab töö autor, et edaspidi tuleks rohkem tähelepanu pöörata ka 6-7-aastastele lastele. Töö eesmärgiks ongi välja selgitada, Tartu linna lasteaedade näitel, Eesti 6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkus internetis valitsevatest privaatsus- ja sisuriskidest ja milline on olnud laste endi hinnangul kokkupuude nende riskidega.

Livingstone & Haddon (2008) tõid välja andmed, et 6-7-aastaste laste seas on kõige levinumad privaatsusriskid ja sisuriskid. Sellest lähtuvalt püstitati hüpoteesid:

1. 6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkus internetis valitsevatest privaatsusriskidest on suurem kui teadlikkus sisuriskidest.
2. 6-7-aastased lasteaialapsed on endi hinnangul enam kokku puutunud privaatsusriskidega kui sisuriskidega.

2. Uurimus lasteaiaste teadlikkusest internetis valitsevatest privaatsus- ja sisuriskidest ja kokkupuutest nende riskidega

2.1 Metoodika

Eesmärgi saavutamiseks ja hüpoteeside kontrollimiseks viidi läbi kvantitatiivne uurimus. Autor soovis saada teada, kui teadlikud on 6-7-aastased lasteaialapsed internetis valitsevatest riskidest ja milliste riskidega on selles vanuses lapsed juba ka kokku puutunud. Uurija valis kvantitatiivse uurimismeetodi, kuna soovis saada statistiliselt usaldusväärseid arvulisi andmeid/näitajaid hüpoteeside kontrollimiseks ja järelduste tegemiseks.

2.1.1 Valim. Uurimistöö valimi moodustasid 40 last Tartu viies munitsipaallasteaia koolieelsest rühmast. Uurimuses osalevad lasteaiad valiti mugavusvalimi alusel. Uurimistöö autor küsis lasteaegade direktorilt ja uuritava rühma õpetajatelt suulise nõusoleku uurimuse läbiviimiseks. Rühmaõpetajatel paluti lastevanematelt küsida nõusolek uurimuses osalemiseks. Kolm rühmaõpetajat küsisid suulise ja kaks küsisid kirjaliku nõusoleku. Uurimuses osalevad lapsed valis töö autor ise süsteemse valimi järgi. Kõigepealt moodustati nimekiri poistest, kes parajasti olid kohal lasteaias, ja siis nimekiri tüdrukutest, kes parajasti olid kohal. Siis valis uurimuse läbiviija nimekirjast esimese lapse, kelle perekonnanimi algas K-tähega. Temast sai esimene uurimuses osaleja. Edasi võeti valimisse iga viies laps. Kokku valiti igast rühmast 8 last – 4 tüdrukut ja 4 poissi. Valimi moodustasid seega 19 poissi ja 20 tüdrukut vanuses 6-7 eluaastat. Töös on toodud 39 lapse andmed, sest uuritav teema eeldas, et lapsed kasutaksid arvutit ja interneti, kuid ühe lapse puhul intervjuust selgus, et tema ei kasuta üldse arvutit. Seega jäi tema valimist välja.

2.1.2 Mõõtevahend. Antud uurimistöös kasutati mõõtevahendina standardiseeritud intervjuud, mille koostas uurija ise, toetudes EU Kids Online ankeedile „Euroopa lapsed internetis“ (2010). Ankeedist „Euroopa lapsed internetis“ (EU Kids Online, 2010) võttis töö autor oma intervjuu jaoks järgnevad küsimused (nr): 9, 10, 11, 13, 15, 21, 23, 25, 27, 31, 33. Intervjuu jaoks kohandas töö autor järgnevad ankeedist võetud küsimused (nr): 8, 12, 19, 29, 39. Kohandamine sisaldas küsimuste sõnastuse kohandamist vastavalt laste vanusele. Ülejäänud küsimused (nr: 1-7, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34- 38, 40) koostas töö autor ise. Uurimuses kasutatud intervjuu on ära toodud lisas 1. Küsimuste koostamisel ja sõnastamisel lähtus uurimistöö autor eelkõige uuritavate vanusest.

Töö valiidsuse tagamiseks kasutas uurimuse autor intervjuu koostamisel juhendaja abi ning viies läbi kaks pilootintervjuud, ühe 7-aastase poisiga ja teise 6-aastase tüdrukuga. Pilootintervjuude tulemusena intervjuu küsimustes muudatusi ei tehtud, sest kõikide küsimuste sõnastus ja skaala oli autori arvates sobiv selle vanuserühma lastele.

Intervjuu koosnes viiest erinevast plokist:

- 1) taustandmed (küsimused 1-8);
- 2) sissejuhatus (küsimused 9-12);
- 3) hinnang kokkupuutele riskidega (küsimused 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 37) $\alpha = 0,54$ (Cronbach'i Alpha);
- 4) arusaamine riskidest (küsimused 14, 15, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38) $\alpha = 0,54$ (Cronbach'i Alpha);
- 5) kokkuvõte (küsimused 39, 40).

2.1.3 Protseduur. Andmete kogumine toimus vahemikus jaanuar 2013 – veebruar 2013.

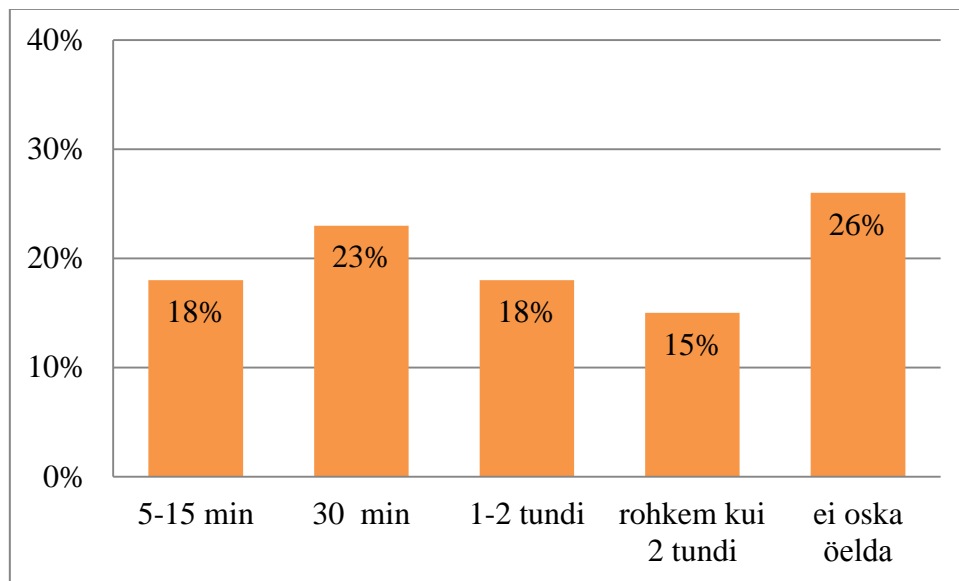
Uurija intervjueris lapsi hommikupoolikul ajavahemikus 9:00 – 11:00. Intervjuud viidi läbi ülejäänud rühmast eraldatuna. Selleks kasutati kas rühma magamis-, riietusruumi või lasteaia logopeedi kabinetti olenevalt sellest, kuidas uurija hindas ruumi piisavat eraldatust. Lapsi intervjueriti ühe kaupa ning üks intervjuu võttis aega umbes 10 minutit. Autor lindistas intervjuud diktofoniga, vältimaks liigset ajakulu ja saamaks võimalikult täpseid tulemusi. Intervjuu läbiviimisel osales vaid uurija ja uuritav laps. Anonüümsuse tagamiseks ei küsitud intervjuus isiklike andmeid ning bakalaureusetöös ei avalikustatud uurimuses osalenud lasteaedade nimesid. Nii lapsi kui ka lapsevanemaid informeeriti sellest, et andmeid kasutatakse vaid antud töö tarvis ning kinnitati, et küsitlus on anonüümne. Uurimuses osalemine oli vabatahtlik. Uurimuse käigus kogutud andmeid töötles ainult uurija ise.

Kogutud andmed sisestati kodeeritud kujul programmi Microsoft Office Excel 2010. Uurimusandmete töötlemiseks sisestati seejärel andmetabel andmetöötlusprogrammi IBM SPSS Statistics version 20.0. Tulemuste kirjeldamiseks leiti mediaane ja protsente ning tehti sagedustabeleid. Hüpooteeside kontrollimiseks võeti kõigepealt kokku küsimused, mis olid seotud privaatsusriskidega kokkupuutega; küsimused, mis olid seotud sisuriskidega kokkupuutega; küsimused, mis olid seotud teadlikkusega privaatsusriskidest; küsimused, mis olid seotud teadlikkusega sisuriskidest. Arvutati neli uut koondtunnust arvutades vastavate üksikküsimuste mediaanid ja võrreldi neid koondtunnuseid omavahel. Mõlema hüpooteesi kontrollimiseks kasutati Wilcoxon Signed Ranks testi. Andmeid tõlgendavad joonised tehti kasutades programmi Microsoft Office Excel 2010.

2.2 Tulemused

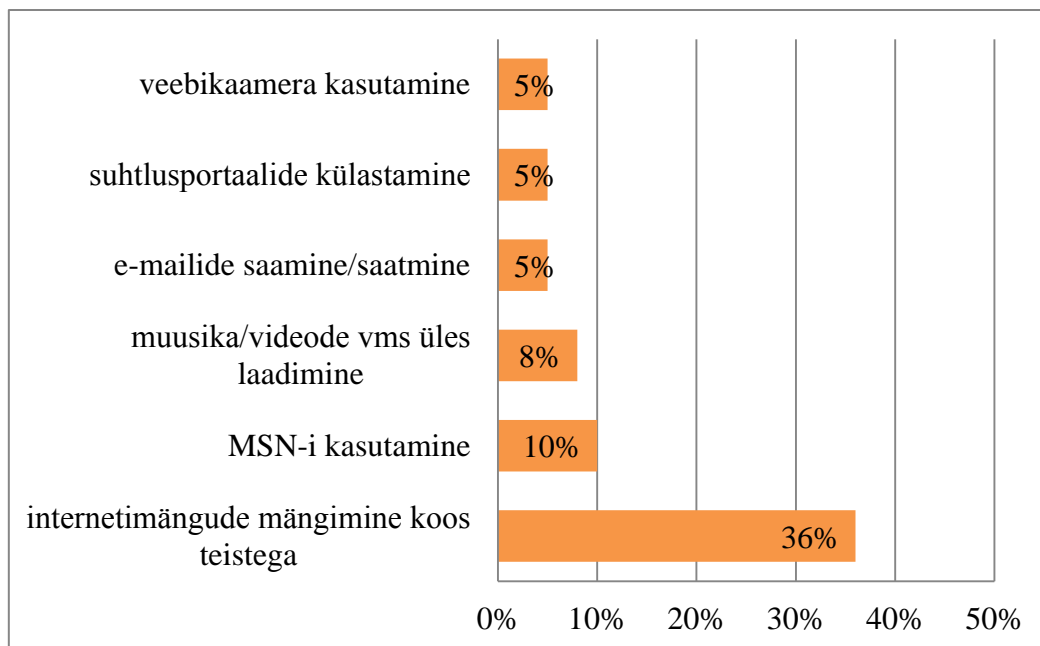
2.2.1 *Laste taustaandmed.* Uurimuses osalenud 39st lapsest 54% ütlesid, et kasutavad arvutit üksinda; 18% vastasid, et kasutavad arvutit koos täiskasvanuga; 28% vastanutest kasutavad arvutit vahepeal üksinda, aga vahepeal ka koos mõne täiskasvanuga. Enamus (87%) uurimuses osalenud lastest oli veendunud, et nende vanemad teavad, mida nad arvutis teevad.

Uurimuses osalenud laste vastused küsimusele, kui kaua vanemad lubavad päevas arvutis/internetis olla, olid väga erinevad. Üle veerandi lastest (26%) ei osanud sellele küsimusele täpselt vastata. Laste vastused küsimusele on toodud välja joonisel 1.

Joonis 1. Laste endi hinnangul lapsevanemate ajaline piirang arvuti/interneti kasutusele (päevas)

2.2.2 *Laste internetikasutus.* Uurimuses osalenud 39st lapsest 14 lapse hinnangul on kõige populaarsemaks tegevuseks arvutis internetimängude mängimine koos teiste inimestega. Teised uurija poolt nimetatud tegevused said laste endi hinnangul vähem tähelepanu. Laste hinnangute protsendiline jaotus oma arvuti/internetitegevustele on toodud välja joonisel 2.

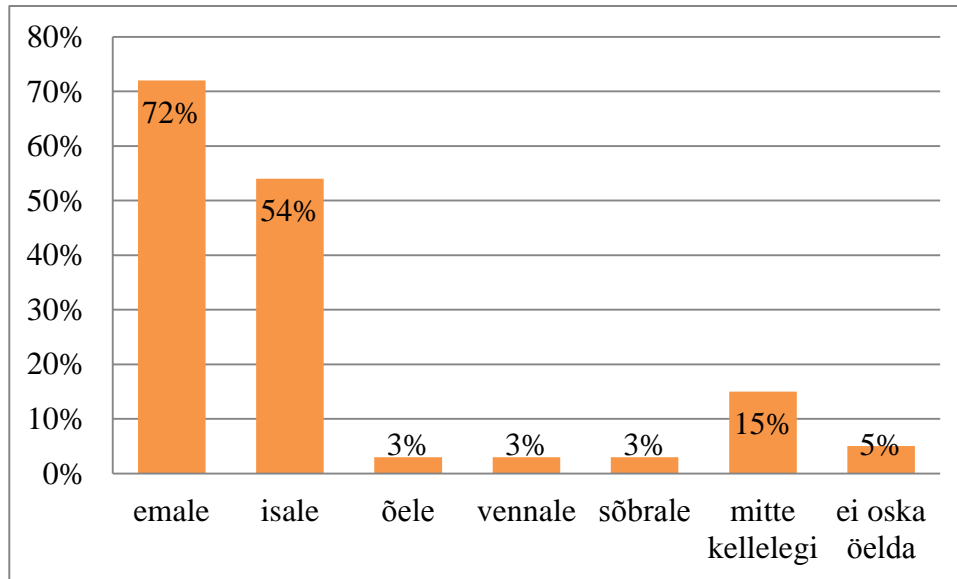

Joonis 2. Laste arvuti/internetitegevuste protsendiline jaotus nende endi hinnangul

Uurimuses osalenud lastest 85% vastas, et nad pole mitte kunagi internetist näinud ega kogenud midagi sellist, mis oleks neid kuidagi häirinud või ennast halvasti tundma pannud. Lastest 7% ei osanud sellele küsimusele vastata. Need, kes olid kogenud internetis midagi häirivat, neist 2 last väitsid, et on seda kogenud harvem kui korra kuus, ja 1 laps väitis, et kogeb seda iga päev või peaaegu iga päev.

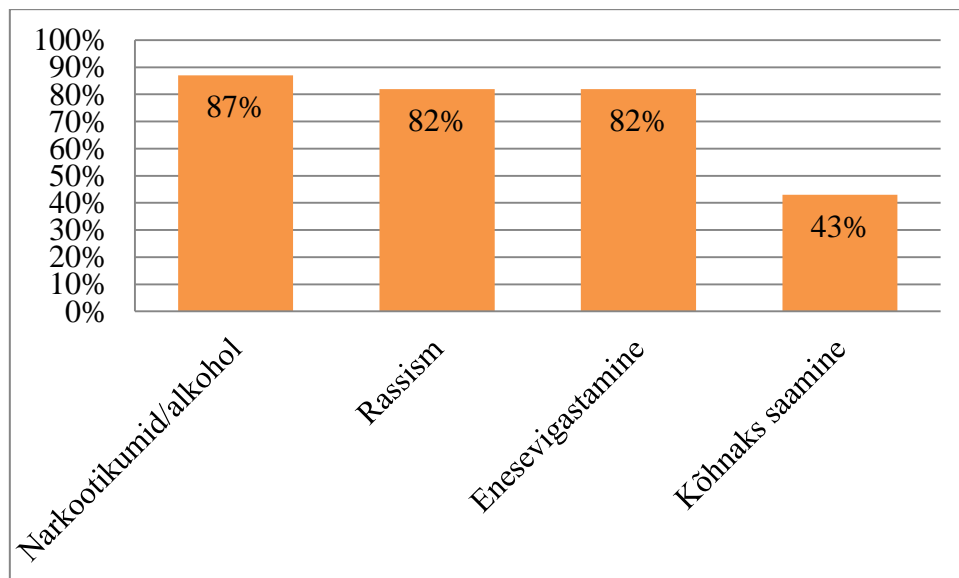
Kui laps vastas, et miski on teda kunagi internetis häirinud, siis paluti edasi mõelda, millised asjad on internetis häirinud. 6 last nimetasid kolm erinevat olukorda: internetimängus kaotamine (4 last), arvutihiir lakkab töötamast (1 laps), *Youtube.com* videod (2 last). Vastanute seas, kes ütlesid, et miski on neid internetis häirinud, olid 5 poissi ja 1 tüdruk (internetimängus kaotamine).

Kui lastel juhtub midagi häirivat internetis, siis nad enda hinnangul, kas räägivad sellest kellelegi või hoiavad endale. Laste vastused on ära toodud joonisel 3.

Joonis 3. Laste endi hinnangute protsentuaalne jaotus selle kohta, kellele nad räägivad kui internetis juhtub midagi häirivat

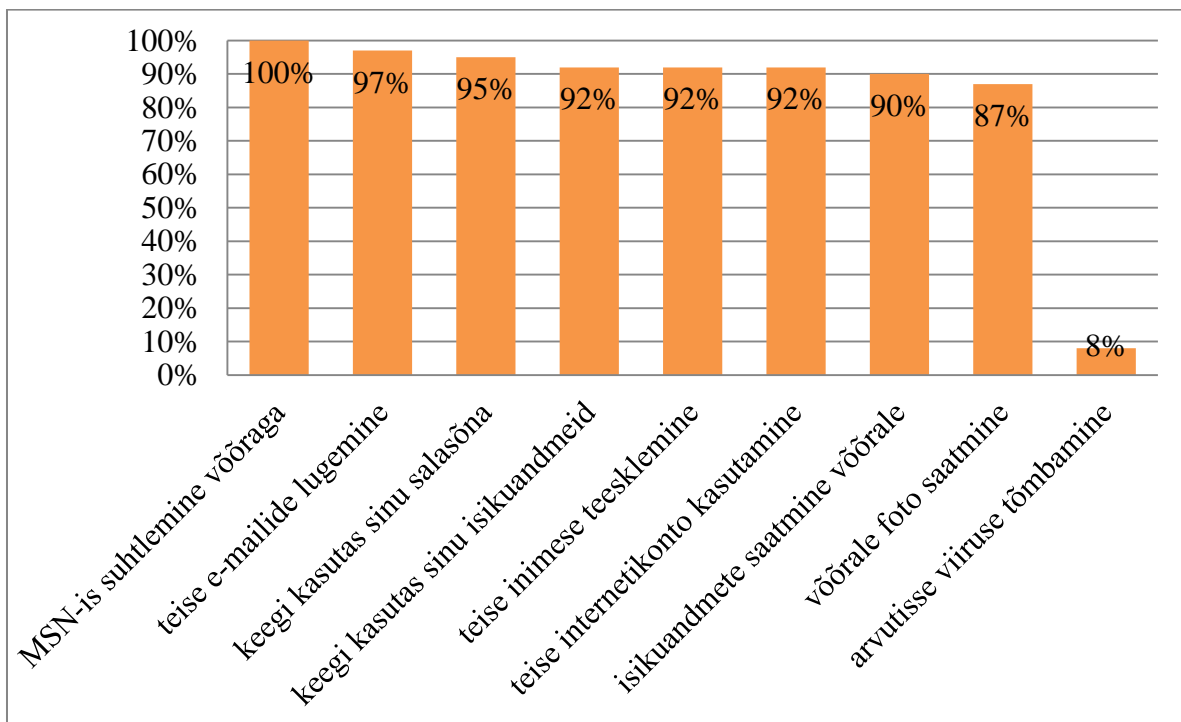
2.2.3 Laste teadlikkus sisu- ja privaatsusriskidest. Sisuriskidest teadlikkuse all mõeldakse, kuidas lapsed mõistavad sisuriske - kas nende hinnangul võib/ei või internetis rääkida sellistel teemadel, mis võivad kuidagi last kahjustada. Käesolevas uurimuses nimetati lastele neli sisuriski, millest 6-7-aastased lapsed võivad teadlikud olla. Laste teadlikkus uurimuses mainitud sisuriskidest on ära toodud joonisel 4.

Joonis 4. Laste protsentuaalne jaotus selle kohta, kui teadlikud nad on uurimuses mainitud sisuriskidest

Uurimusest selgus, et 6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkus kõhnaks saamisega seotud sisuriskist on oluliselt madalam võrreldes teadlikkusega teistest uurimuses käsitletud sisuriskidest (Wilcoxon Signed Ranks Testiga, vastavalt enesevigastamisest teadlikkusega $Z = -3,235$; $p < 0,01$; rassismist teadlikkusega $Z = -3,052$; $p < 0,05$; mõnuainetest teadlikkusega $Z = -3,533$; $p < 0,01$).

Privaatsusriskidest teadlikkuse all mõeldakse, kuidas lapsed mõistavad privaatsusriske – kas nende hinnangul võib/ei või internetis teha selliseid tegevusi, mis võivad rikkuda, kas lapse enda või kellegi teise privaatsust; kas selline asi on ohtlik või ohutu, õige või vale. Käesolevas uurimuses nimetati lastele üheksa privaatsusrisiki, millest 6-7-aastased lapsed võivad teadlikud. Laste teadlikkus uurimuses mainitud privaatsusriskidest ära toodud joonisel 5.

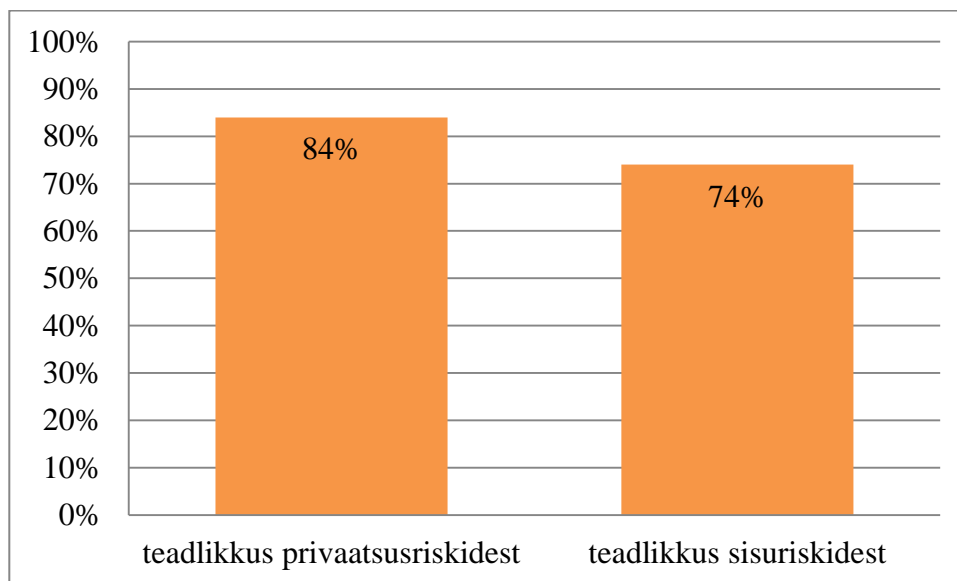

Joonis 5. Laste protsentuaalne jaotus selle kohta, kui teadlikud nad on uurimuses mainitud privaatsusriskidest

Uurimusest selgus, et 6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkus arvutisse viiruse tõmbamisega seotud privaatsusriskist on oluliselt madalam võrreldes teadlikkusega teistest uurimuses käsitletud privaatsusriskidest (Wilcoxon Signed Ranks Testiga, vastavalt MSN-is võõrastega suhtlemisest teadlikkusega $Z = -5,423$; $p < 0,01$; e-mailide lugemisest teadlikkusega $Z = -5,599$; $p < 0,01$; „keegi teine kasutas sinu salasõna“-st teadlikkusega $Z = -5,552$; $p < 0,01$; „keegi kasutas sinu isikuandmeid“-st teadlikkusega $Z = -5,552$; $p < 0,01$; teiste inimese

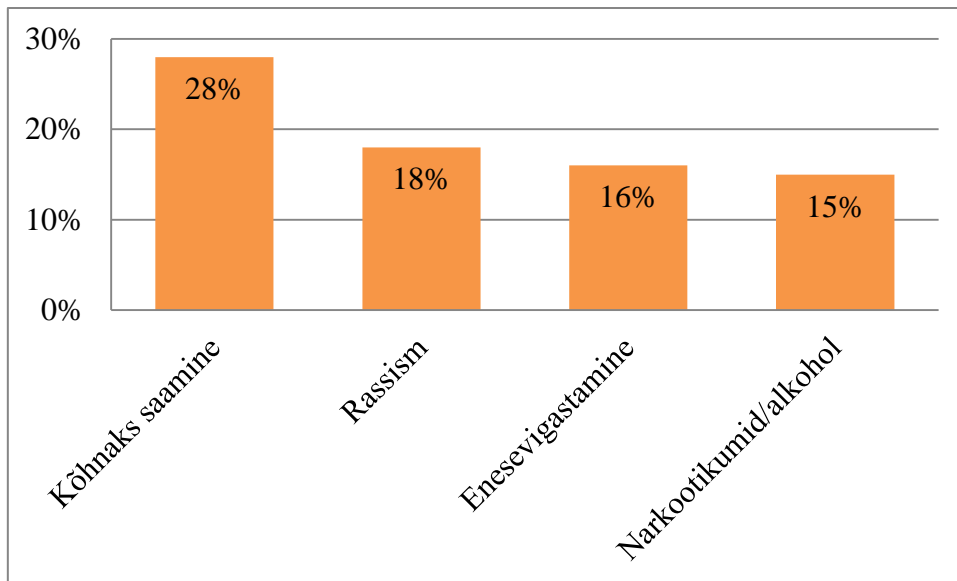
teesklemisest teadlikkusega $Z = -5,553$; $p < 0,01$; teise internetikonto kasutamisest teadlikkusega $Z = -5,512$; $p < 0,01$; isikuandmete saatmisest võõrale teadlikkusega $Z = -5,423$; $p < 0,01$; võõrale foto saatmisest teadlikkusega $Z = -5,243$; $p < 0,01$).

Koondtunnuste võrdlsemisel selgus, et 6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkus internetist valitsevatest sisuriskidest on statistiliselt oluliselt suurem kui teadlikkus privaatsusriskidest (Wilcoxon Signed Ranks Test, $Z = -2,859$; $p < 0,05$) (vt. Joonis 6).

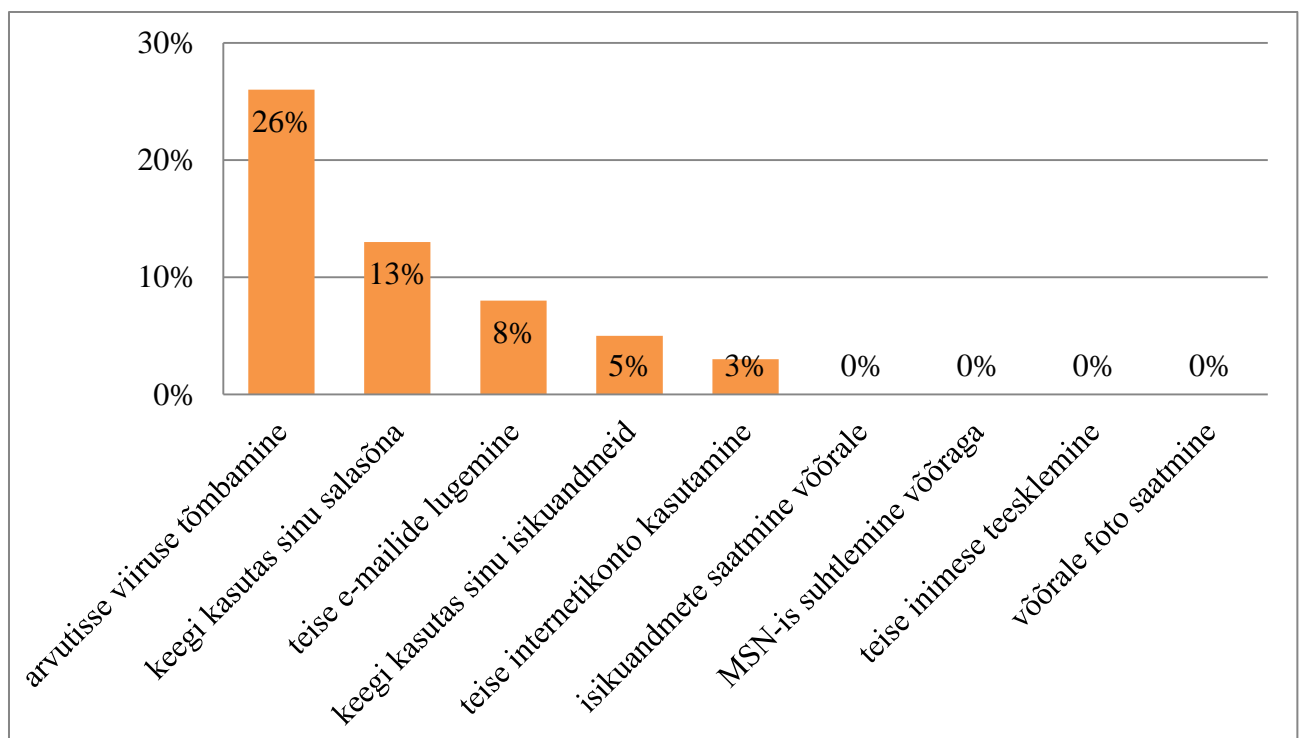
Joonis 6. Laste endi hinnangul sisu- ja privaatsusriskidest teadlikkuse protsendiline jaotus

2.2.4 Laste endi hinnangul kokkupuude sisu- ja privaatsusriskidega. Sisuriskidega kokkupuute all mõeldakse, kas ja kui palju lapsed on külastanud erinevaid internetilehekülgi, kus nad on olnud avatud kahjustavale/illegaalsele/eakohatule sisule. Käesolevas uurimuses nimetati lastele neli sisuriski, millega 6-7-aastased lapsed võivad kokkupuutunud olla. Laste endi hinnangud kokkupuutele uurimuses mainitud sisuriskidega on ära toodud joonisel 7.

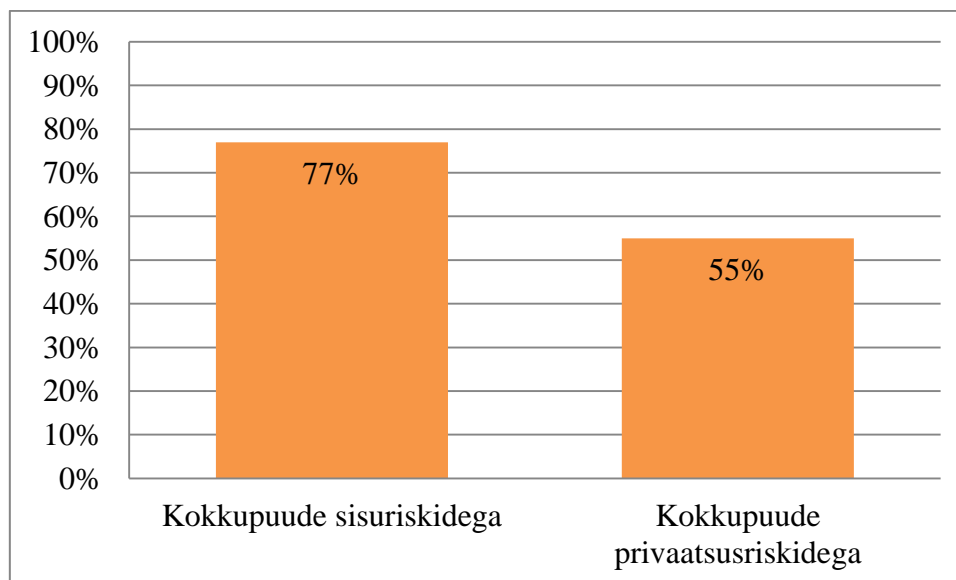
Joonis 7. Laste endi hinnangul kokkupuude sisuriskidega

Privaatsusriskidega kokkupuute all mõeldakse, kas ja kui palju lapsed on tegelenud erinevate (ohtlike) tegevustega, mis rikuvad teiste inimeste või lapse enda privaatsust. Käesolevas uurimuses nimetati lastele üheksa privaatsusrisiki, millega 6-7-aastased lapsed võivad kokkupuutunud olla. Laste endi hinnangud kokkupuutele uurimuses mainitud privaatsusriskidega on ära toodud joonisel 8.

Joonis 8. Laste endi hinnangul kokkupuude privaatsusriskidega

Koondtunnuste võrdlemisel selgus, et 6-7-aastased lasteaialapsed on enda hinnangul enam kokku puutunud sisuriskidega kui privaatsusriskidega (Wilcoxon Signed Ranks Test, $Z = -2,565$; $p < 0,05$) (vt. Joonis 9).

Joonis 9. Laste endi hinnangul sisu- ja privaatsusriskidega kokkupuudete protsendiline jaotus

2.3 Arutelu

Uurimuses oli püstitatud esimeseks hüpoteesiks, „6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkus internetis valitsevatest privaatsusriskidest on suurem kui teadlikkus sisuriskidest“. See hüpotees leidis kinnitust. Eksisteerib statistiliselt oluline erinevus teadlikkusel privaatsusriskidest ja teadlikkusel sisuriskidest ja nii nagu oletatigi on laste hinnangud teadlikkusele privaatsusriskidest kõrgemad kui hinnangud teadlikkusele sisuriskidest. Käesolevast uurimusest tuleb välja, et 6-7-aastased lapsed teavad, et enda isikuandmete ja foto jagamine võõrastele, on ohtlik ja selliseid asju ei või teha. Saadud tulemus on kooskõlas mitme varasemalt läbiviidud uurimusega (Ey & Cupit, 2011; Turu-uuringute AS, 2006), mis kinnitavad, et lapsed teavad, et on ohtlik internetis enda kohta informatsiooni jagada või seda üles riputada kuskile, kus seda võivad ka kõik võõrad inimesed näha. Varasemad uurimused (Carrington, 2008, viidatud O'Reilly, 2009 j) toovad välja asjaolu, et laste teadlikkus riskidest kasvab vanusega, kuid antud uurimusest selgub, et juba eelkooliealised on väga hästi kursis, millist informatsiooni tohib võõrastega internetis jagada ja millist ei tohi, milline internetilehekülgede sisu on sobiv ja ohutu ning milline pole. Leidub siiski ka riske, mille puhul selles vanuses lastel jääb teadlikkusest vajaka. Antud uurimusest tuli välja kaks sellist riski: privaatsusrisk, mis on seotud arvutisse viiruse tõmbamisega, ja sisuriks, mis on seotud

kõhnaks saamisega. Uurimuses osalenud lastest 92% arvas, et on ohutu teha internetis selliseid tegevusi, mille tulemusena võib arvutisse viirus tulla, ja 57% arvas, et sisu, mis käsitleb kõhnaks saamist, ei ole neile ohtlik. Need protsendid on oluliselt väiksemad teiste riskide puhul.

Uurimuse teiseks hüpoteesiks oli „6-7-aastased lasteaialapsed on endi hinnangul enam kokku puutunud privaatsusriskidega kui sisuriskidega“. See hüpotees ei leidnud kinnitust. Eksisteerib statistiliselt oluline erinevus kokkupuutel privaatsusriskidega ja kokkupuutel sisuriskidega, kuid vastupidiselt oletatule laste hinnangud kokkupuutele sisuriskidega on kõrgemad kui hinnangud kokkupuutele privaatsusriskidega. Käesolevast uurimusest tuleb välja, et 6-7-aastased lapsed pole nende endi hinnangul üldse kokku puutunud privaatsusriskiga, mis puudutab isikliku informatsiooni jagamist võõrastele inimestele. Hasebrink et al. (2009) uurimusest, kus on uuritud vanemaid (9-16-aastaseid) lapsi, toodi välja, et Euroopa lapsed puutuvad kõige rohkem kokku just sellise riskiga. Ka teised uurimused (Valcke, Schellens, Van Keer & Gerarts, 2007; Green et al., 2011) on välja toonud asjaolu, et 9-16-aastased lapsed jagavad meeleldi endast pilte ja muud isiklikku informatsiooni täiesti võõrastele inimestele, keda nad pole näinud näost näkku. Kuid kuna mitmed uurimused (Hasebrink et al., 2009; Staksrud & Livingstone, 2009; Livingstone et al., 2011b) väidavad, et teismelised puutuvadki internetiriskidega rohkem kokku kui nooremad lapsed, ja nooremate laste kokkupuudete kohta privaatsusriskidega on üldse vähe teada (Youn, 2009), siis ei saa kindlalt väita, et antud uurimuse tulemused on vastuolus varasemalt läbiviidud uurimustega. Antud uurimuses osalenud laste endi hinnangul on nad hoopis kõige rohkem kokku puutunud kahjuliku veebisisuga, mis hõlmab endas nõuandeid/infot, kuidas kõhnaks saada. Varasemate uurimuste (Green et al., 2011; Kalmus et al., 2010) järgi on sisuriskidega kokku puutunud ka vanemad lapsed (11-16-aastased), kuid nende seas on levinumad sisuriskid, mis puudutavad rassismi, enesevigastamist ja mõnuaineid (Green et al., 2011). Uurimusest selgus, et enamus 6-7-aastaste laste arvates nemad kunagi kogenud ega näinud internetis midagi sellist, mis neid häirinud oleks. Saadud tulemus on kooskõlas Livingstone et al. (2013) uurimusega Euroopa laste kohta üldiselt, kuid vastavuses sama uurimuse tulemustega konkreetselt Eesti kohta. Viimases on ära toodud, et üle poole vastanutest on kokku puutunud millegi häirivaga. Samas Livingstone et al. (2013) uurimus on läbiviidud 9-16-aastaste laste seas, kuid teismelised puutuvadki erinevate uurimuste (Hasebrink et al., 2009; Staksrud & Livingstone, 2009) järgi internetiriskidega sagedamini kokku kui nooremad lapsed.

Üks põhjustest, miks lapsed puutuvad kokku erinevate internetiriskidega, on nende võimalus kasutada arvutit täiesti üksinda. Uurimusest selgus, et 54% lastest tohib arvutit ja internetti kasutada nende endi sõnul lapsevanema järelvalveta ja 28% vastanutest väitsid, et kasutavad arvutit vahepeal üksinda, aga vahepeal koos täiskasvanuga. Järelikult on neil lubatud ikkagi ka üksinda arvuti taga aega veeta. Rideout et al. (2003) poolt läbi viidud uurimus kinnitab seda tulemust ja väidab, et USA-s kasutavad isegi alla 6-aastased lapsed juba arvutit lapsevanema järelvalveta.

Antud bakalaureusetöö annab esmased tulemused Eesti 6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkusest ja kokkupuutest internetis valitsevatest sisu- ja privaatsusriskidest. Uurimistöö tulemustest võiks olla kasu tulevikus seda teemat käsitlevatele uurijatele, kes saavad antud tööd lugedes aimu, milliseid teemasid võiks selles vanuserühmas lastega käsitleda ja milliste teemade kohta võiks veel täpsemalt küsida. Töö tulemustest võiks kasu olla lasteaiaõpetajatele ja lapsevanematele, kes peaksid teadvustama endale, et neil on kohustus rääkida juba päris varakult lastega internetis valitsevatest ohtudest.

Bakalaureusetöös ilmnis mitmeid piiranguid. Esimeseks piiranguks võib pidada valimi vähesust (39 last) ning seda, et kõik lasteaiaid valiti ühest linnast. Seetõttu ei saa teha lõplikke järeldusi Tartu lasteaedade laste interneti privaatsus- ja sisuriskide teadlikkuse ja kokkupuute kohta rääkimata Eestile üldistamisest. Teiseks piiranguks võib pidada instrumendi madalat reliaablust kahe plokki puhul (teadlikkus riskidest ja kokkupuude riskidega), et teha usaldusväärseid järeldusi. Madala reliaabluse üheks põhjuseks võib olla erinevate plokkide väike küsimuste arv (mõlemas 13 küsimust). Töö piiranguks võib lugeda ka autori vähest kogemust intervjuerimisel.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti 6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkus internetis valitsevatest privaatsus- ja sisuriskidest ja milline on olnud laste endi hinnangul kokkupuude nende riskidega. Eesmärgi saavutamiseks viidi 2013. aasta jaanuaris ja veebruaris läbi kvantitatiivne uurimus. Mõõtevahendina kasutati standardiseeritud intervjuud, mille koostas töö autor ise, toetudes EU Kids Online ankeedile „Euroopa lapsed internetis“ (2010). Intervjuule vastas 39 6-7-aastast last (20 tüdrukut ja 19 poissi), kes kasutavad arvutit ja internetti, Tartu viie lasteaia koolieelsest rühmast.

Uurimustulemused näitasid, et 6-7-aastased lasteaialapsed on endi hinnangul enam teadlikumad internetis valitsevatest privaatsusriskidest kui sisuriskidest. Lapsed teadsid, et võõrastele oma isikuandmeid jagada ja teiste inimeste eraellu tungida ei tohi. Kuid 77%

uurimuses osalenud lastest ei pidanud arvutisse viiruse tõmbamist internetiriskiks ega ohtlikuks tegevuseks. Ohtlikuks riskiks ei osanud lapsed pidada ka sisu, mis räägib sellest, kuidas hästi kõhnaks saada. Selle ja teistest sisuriskidest teadlikkuse vahel leiti statistiliselt olulisi erinevusi.

Uurimus leidis, et 6-7-aastased lasteaialapsed on endi hinnangul rohkem kokku puutunud sisuriskidega kui privaatsusriskidega. Kõige rohkem (28%) mainiti kokkupuudet kahjuliku sisuga, mis räägib kõhnumisest. Ka arvutisse viiruse tõmbamisega on 26% vastanud lastest kokku puutunud. Üldse pole uurimuses osalenud endi hinnangul kokku puutunud järgmiste privaatsusriskidega: võõrastele isikuandmete saatmisega, võõrastega MSN-is suhtlemine, teise inimese teesklemine, võõrale foto saatmine.

Kuna arvuti ja internet on juba praegu väga populaarsed koolieelikute seas, siis peaks edaspidi veel rohkem tähelepanu pöörama just selles vanuserühmas lastele. Eelkõige peaks uurima, milliste riskidega lapsed kõige sagedamini internetis kokku puutuvad, ja kindlasti võiks tähelepanu pöörata ka teistele riskidele peale sisu- ja privaatsusriskide. Lisaks võiks edaspidi uurida 6-7-aastaste laste teadlikkust ja kokkupuudet internetiriskidega suurema valimi põhjal, et oleks võimalik teha üldistusi tervele Eestile.

Summary

Awareness of internet privacy and content risks among Estonian 6-7-year-olds kindergarten children and contact with these risks in their own estimation using the example of kindergartens in Tartu

The aim of this bachelor thesis was to find out awareness of internet privacy and content risks among Estonian 6-7-year-olds kindergarten children and what kind of contact with these risks in their own estimation have they had. To reach this goal, a quantitative study was conducted in January and February 2013. The instrument used was standardized interview, which was composed by the author of this thesis, based on EU Kids Online questionnaire „Euroopa lapsed internetis“ (2010). Interview questions were answered by 39 6-7-year-olds (20 girls and 19 boys), who use computer and internet, from five Tartu's kindergarten pre-school groups.

The study revealed that 6-7-year-old kindergarten children in their own estimation know more about internet privacy risks than content risks. Children were aware that it is not allowed to give out personal data to strangers and to invade others privacy. However, 77% of children, who participated in this study, didn't think that downloading a computer viruse is an

internetrisk nor dangerous activity. They also didn't consider content about, how to get really skinny, unsafe and dangerous. Statistically important differences were found between this and other content risks.

This study discovered that 6-7-year-old kindergarten children in their own estimation have had more contact with content risks than privacy risks. Mostly (28%) was mentioned contact with content, which talks about, how to get skinny. Children have also been in contact with downloading computer viruses (26%). In their own estimation children have not at all been in contact with following privacy risks: sending personal data to strangers, communicating with strangers in MSN, pretending to be someone else, sending a photo to stranger.

Since computer and internet are already very popular amongst preschoolers, from now on should be paid more attention to this age group. Primarily should be researched, with which internet risks do children most frequently come in contact with and definitely ought to pay attention to other risks too, besides privacy and content risks. In addition, the preschoolers awareness and contact with internet risks could be researched based on a larger sample which would make it possible to synthesize the results to whole Estonia.

Tänuõnad

Töö autor tänab uurimuses osalenud lasteaedade juhtkondi/õpetajaid, kes andsid võimaluse oma lasteaia/rühmas uurimusliku osa teostamiseks. Tänuõnad lähevad ka lapsevanematele ja lastele, kes olid nõus uurimuses osalema. Samuti tänab töö autor kõiki oma lähedasi toetava ja mõistva suhtumise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri:

Kuupäev:

Kasutatud kirjandus

- Dhingra, R., Sharma, N., & Kour, M. (2009). Relationship between Parental Perception and Young Childrens' Usage of Computers. *Journal of Human Ecology*, 28(3), 167-170.
- Dowell, E. B., Burgess, A. W., & Cavanaugh, D. J. (2009). Clustering of Internet risk behaviors in a middle school student population. *Journal of School Health*, 79(11), 547-553.
- Downes, T. (2002). Blending Play, Practice and Performance: Children's use of the Computer at Home. *Journal of Educational Enquiry*, 3(2), 21-34.
- EU Kids Online (2010). Retrieved from:
<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>.
- Ey, L. A., & Cupit, C. G. (2011). Exploring young children's understanding of risks associated with Internet usage and their concepts of management strategies. *Journal of Early Childhood Research*, 9, 53-65.
- Feller, B. (2005). *More Nursery School Children are Going Online*. Retrieved from:
<http://earlychildhoodmichigan.org/articles/6-05/AP6-5-05.htm>.
- Findahl, O. (2009). *Preschoolers and the Internet. Will children start to use the Internet when they start walking?*. Retrieved from:
<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20I/Conference%20Papers%20and%20abstracts/Emerging%20Issues/Findahl.pdf>.
- Green, L., Brady, D., Ólafsson, K., Hartley, J., & Lumby, C. (2011). *Risks and safety for Australian children on the internet. Full findings from the AU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents*. Retrieved from: <http://cultural-science.org/journal/index.php/culturalscience/article/viewFile/49/129>.
- Haddon, L., & Livingstone, S. (2012). *EU Kids Online: national perspectives*. EU Kids Online, The London School of Economics and Political Science, London, UK.
 Retrieved from:
<http://eprints.lse.ac.uk/46878/1/EU%20Kids%20Online%20national%20perspectives%20%28Isero%29.pdf>.
- Hasebrink, U., Görzig, A., Haddon, L., Kalmus, V., & Livingstone, S. (2011). *Patterns of risk and safety online: In-depth analyses from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries*. LSE, London: EU Kids Online. Retrieved from:
<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/D5%20Patterns%20of%20risk.pdf>.

- Hasebrink, U., Livingstone, S., & Haddon, L. (2008). *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online*. London: EU Kids Online. Retrieved from:
http://eprints.lse.ac.uk/21656/1/D3.2_Report-Cross_national_comparisons.pdf.
- Hasebrink, U., Livingstone, S., Haddon, L., & Olafsson, K. (2009). *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online* (2nd ed.). LSE, London: EU Kids Online. Retrieved from:
http://eprints.lse.ac.uk/24368/1/D3.2_Report-Cross_national_comparisons-2nd-edition.pdf.
- Jenkins, H., Clinton, K., Purushotma, R., Robison, A. J., & Weigel, M. (2006). *An occasional paper on digital media and learning. Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. The MacArthur Foundation. Retrieved from: http://digitalllearning.macfound.org/atf/cf/%7B7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-E807E1B0AE4E%7D/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF.
- Kalmus, V., Karu, K., Komp, L., Runnel, P., Pruulmann-Vengerfeldt, P., Siibak, A., & Ugur, K. (2010). *Riskid ja turvalisus internetis: Euroopa laste vaatenurk. Peamiste tulemuste eestikeelne kokkuvõte*. Külastatud aadressil:
<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EUKidsII%20%282009-11%29/EUKidsExecSummary/EstoniaExecSum.pdf>.
- Kalmus, V., & Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2010). Laste ja noorte internetikasutus – riskid ja võimalused. *Infoühiskonna aastaraamat 2009* (lk 17-19). Tallinn: POS Print.
- Kierkegaard, S. (2008). Cybering, online grooming and ageplay. *Computer Law & Security Report*, 24(2), 41-55.
- Kuipers, G. (2006). The social construction of digital danger: debating, defusing and inflating the moral dangers of online humor and pornography in the Netherlands and the United States. *New Media & Society*, 8, 379-400.
- Lee, S-J., & Chae, Y-G. (2007). Children's Internet Use in a Family Context: Influence on Family Relationships and Parental Mediation. *CyberPsychology & Behavior*, 10(5).
- Livingstone, S. (2003). Children's use of the internet: reflections on the emerging research agenda. *New media & society*, 5(2), 147-166.

- Livingstone, S. (2009). Maximising opportunities and minimising risks for children online. *Intermedia*, 37(4).
- Livingstone, S., & Bober, M. (2003). *UK children go online : listening to young people's experiences*. London: LSE Research Online. Retrieved from: <http://eprints.lse.ac.uk/388/1/UKChildrenGoOnlineReport1.pdf>.
- Livingstone, S., & Haddon, L. (2008). Risky Experiences for Children Online: Charting European Research on Children and the Internet. *Children & Society*, 4, 314-323.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011a). *Risks and safety for children on the internet: the UK report*. LSE, London: EU Kids Online. Retrieved from: <http://eprints.lse.ac.uk/33730/7/Risks%20and%20safety%20for%20children%20on%20the%20internet%20-%20full%20report%20%28LSERO%29.pdf>.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011b). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full findings*. LSE, London: EU Kids Online. Retrieved from: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/eukidsonline/eukidsii%20%282009-11%29/eukidsonlineireports/d4fullfindings.pdf>.
- Livingstone, S., Kirwil, L., Ponte, C., & Staksrud, E. (2013). *In their own words: what bothers children online? with the EU Kids Online Network*. EU Kids Online, London School of Economics & Political Science, London, UK. Retrieved from: <http://eprints.lse.ac.uk/48357/1/In%20their%20own%20words%20%28lsero%29.pdf>.
- Oblinger, D. G., & Oblinger, J. L. (Eds) (2005). *Educating the Net Generation*. Louisville: Educause. Retrieved from: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf>.
- OECD (2011). The Protection of Children Online: Risks Faced by Children Online and Policies to Protect Them. *OECD Digital Economy Papers*, 179. OECD Publishing. Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5kgcjf71pl28.pdf?expires=1367947785&id=id&accname=guest&checksum=93001C95EBBCAFAB4C856BA70014CB5E>.
- Ofcom (2007). Ofcom's Submission to the Byron Review. Annex 5: The Evidence Base – The Views of Children, Young People and Parents. Retrieved from: <http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/telecoms-research/annex5.pdf>.
- O'Reilly, D. (2009). Identifying the Risks Associated with Primary School Children Using the Internet. L. Tomei (Eds), *ICTs for Modern Educational and Instructional*

- Advancement: New Approaches to Teaching* (lk 214-226). United States of America: IGI Global.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, 9(5). Retrieved from: <http://www.marcprensky.com/writing/prensky%20-%20digital%20natives,%20digital%20immigrants%20-%20part1.pdf>.
- Rideout, V. J., Foehr, U. G., & Roberts, D. F. (2010). *Generation M2. Media in the Lives of 8- to 18-Year-Olds*. Kaiser Family Foundation. Retrieved from: <http://kaiserfamilyfoundation.files.wordpress.com/2013/01/8010.pdf>.
- Rideout, V. J., Vandewater, E. A., & Wartella, E. A. (2003). *Zero to Six. Electronic Media in the Lives of Infants, Toddlers and Preschoolers*. Henry J. Kaiser Family Foundation & Children's Digital Media Centers. Retrieved from: <http://kaiserfamilyfoundation.files.wordpress.com/2013/01/zero-to-six-electronic-media-in-the-lives-of-infants-toddlers-and-preschoolers-pdf.pdf>.
- Siibak, A., & Vinter, K. (2010). Making Sense of the Virtual World for Young Children: Estonian Pre-School Teachers' Experiences and Perceptions. *Virtual Worlds for Kids*, 3(2). Retrieved from: <http://journals.tdl.org/jvwr/index.php/jvwr/article/view/1892/1161>.
- Special Eurobarometer (2006). *Safer Internet*. Retrieved from: http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/docs/eurobarometer/eurobarometer_2005_25_ms.pdf.
- Staksrud, E., & Livingstone, S. (2009). *Children and online risk: powerless victims or resourceful participants?*. *Information, communication and society*, 12(3), 364-387.
- Zevenbergen, R., & Logan, H. (2008). Computer Use by Preschool Children: Rethinking Practice as Digital Natives Come to Preschool. *Australian Journal of Early Childhood*, 33(1), 37-44.
- Turu-uuringute AS (2006). *Lapsed ja internet*. Külastatud aadressil: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:sFIVyybnDIQJ:download.microsoft.com/download/8/d/7/8d77e2ec-d341-401e-a047-dd4dda207db1/Uuringu_kokkuvote_2006.pdf+&hl=en&pid=bl&srcid=ADGEESj0-J82geb-HQobRP3CWPuUtxS8xI4JKc6jFkh3Yez5HbiRnOFCEWJc5TYCgPTh_BuFJNvFXH

T0wcWHH1dwFvDvKQTxxHadjIdEeraeyTONytGKDKQzEzK8xXKyrZi-
7SGFQI07&sig=AHIEtbTP3rNbU3SksYFmQO9B_ZfDlyzJoQ.

- Valcke, M., De Wever, B., Van Keer, H., & Schellens, T. (2011). Long-term study of safe Internet use of young children. *Computers & Education*, 57, 1292-1305.
- Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H., & Gerarts, M. (2007). Primary school children's safe and unsafe use of the Internet at home and at school: An exploratory study. *Computers in Human Behavior*, 23(6), 2838-2850.
- Vandoninck, S., D'Haenens, L., & Donoso, V. (2010). Digital Literacy of Flemish Youth: How do they handle online content risks?. *Communications*, 35, 397-416.
- Williams, N. (2002). *The paradoxical Internet – achieving positive empowerment and a safe environment*. Retrieved from: <http://www.childnet-int.org/downloads/paradoxical-internet.pdf>.
- Yan, Z. (2006). What Influences Children's and Adolescents' Understanding of the Complexity of the Internet?. *Developmental Psychology*, 42(3), 418-428.
- Youn, S. (2009). Determinants of Online Privacy Concern and Its Influence on privacy Protection Behaviors Among Young Adolescents. *The Journal of Consumer Arrairs*, 43(3), 389-418

Lisa 1. Intervjuuleht

Ma esitan Sulle mõned isiklikud küsimused asjade kohta, mida Sa internetis oled võinud näha. Internetis on palju toredaid asju, mis paljudele lastele meeldivad, kuid seal on ka asju, mis pole kenad. Mulle meeldiks väga, kui Sa aitaksid mind ja vastaksid mu küsimustele. Ära muretse, mitte keegi teine peale meie kahe ei näe Sinu vastuseid. Kui Sa ei oska või ei taha mõnele küsimusele vastata, siis lihtsalt ütlegi nii mulle. Kas Sul on minule küsimusi enne kui me alustame?

1. Kas Sul on kodus arvuti? jah/ei
2. Kas Sa kasutad kodus arvutit? jah/ei
3. Kas Sul on kodus internet? jah/ei
4. Kas Sa kasutad kodus internetti? jah/ei
5. Kui kaua vanemad lubavad Sul päevas internetis/arvutis olla?
ainult mõned minutid/umbes pool tundi/umbes 1 – 2 tundi/rohkem kui 2 tundi/ei oska öelda
6. Kas Sa kasutad arvutit üksinda või koos mõne täiskasvanuga? Üksinda/koos täiskasvanuga
7. **(Kui laps vastas 6. küsimusele „üksinda“, siis liikuda edasi 8. küsimuse juurde)**
Kellega koos sa kasutad arvutit? emaga/isaga/vanaemaga/vanaisaga/vennaga/õega
8. Mis Sa arvad, kas Su vanemad teavad, mida Sa internetis teed? jah/ei oska öelda/ei

(Kui laps ei kasutagi üldse arvutit, siis sellega temaga vestlus piirduki.)

Inimesed tegelevad internetis erinevate asjadega.

9. Ütle palun, millega nendest oled Sa internetis tegelenud. Kas Sa oled:
 - a) Saatnud/saanud e-maile (kirju). jah/ei
(Kui laps vastab „ei“, liikuda edasi järgmise punkti juurde. Nii kõikide punktide puhul.)
Kui tihti Sa saadad e-maile (kirju)? Kui tihti Sulle saadetakse e-maile (kirju)? iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/ei oska öelda
 - b) Vaadanud suhtlusportaalides profiile, kas Sinu enda või kellegi teise oma: Rate, Facebook (suhtlusportaal on see, kus võib Sul olla oma profiil, Sa võid seal näha teiste profiile ja saata ning kirjutada enda kohta või teistele sõnumeid). jah/ei

Kui tihti Sa käid suhtlusportaalides?

iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem
kui korra kuus/ei oska öelda

c) Kasutanud MSN-i. jah/ei

Kui tihti Sa kasutad MSN-i?

iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem
kui korra kuus/ei oska öelda

d) Mänginud internetis mängu teiste inimestega. jah/ei

Kui tihti Sa mängid internetis mängu koos teiste inimestega?

iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem
kui korra kuus/ei oska öelda

e) Kasutanud veebikaamerat (kaamera, mis võimaldab Sind teistel inimestel
internetis näha). jah/ei

Kui tihti Sa kasutad veebikaamerat?

iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem
kui korra kuus/ei oska öelda

f) Pannud üles või postitanud fotosid, videoid või muusikat teistega jagamiseks
(kaasa arvatud suhtlusportaalides või kasutades MSN-i). jah/ei

Kui tihti Sa paned midagi üles teistega jagamiseks?

iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem
kui korra kuus/ei oska öelda

10. Kas Sa oled näinud või kogunud internetis midagi sellist, mis Sind on kuidagi
häirinud? Näiteks tekitanud sulle ebamugava tunde, endast välja viinud või pannud
Sind tundma, et Sa poleks pidanud seda nägema. jah/ei oska öelda/ei

11. **(Kui laps vastas eelmisele küsimusele „jah“.)** Kui sageli Sa oled internetis näinud
või kogunud seda, mis Sind on häirinud?

iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui
korra kuus/ei oska öelda

12. **(Kui laps vastas 9. küsimusele „jah“.)** Nimeta palun, mis asjad on internetis sellised,
mis Sind häirivad.

Inimesed räägivad internetis igasugustest asjadest.

13. Kui tihti Sa oled näinud internetis, kuidas inimesed räägivad viisidest, kuidas saab
endale valu tekitada ja ennast vigastada?

- iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
14. Kas sellistest asjadest Sinu arvates võib internetis rääkida? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või
15. Kui tihti Sa oled näinud internetis, kuidas inimesed räägivad, kuidas saada väga kõhnaks (selliseks nagu on anorektikud või buliimikud)?
iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
16. Kas sellistest asjadest Sinu arvates võib internetis rääkida? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või
17. Kui tihti Sa oled näinud internetis, kuidas inimesed ütlevad kellelegi halvasti ainult sellepärast, et näiteks nende nahavärv on teistsugune?
iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
18. Kas niimoodi võib sinu arvates internetis rääkida? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või
19. Kui tihti Sa oled näinud internetis, kuidas inimesed räägivad ja vahetavad kogemusi narkootikumide ja alkoholi tarbimise kohta?
iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
20. Kas sellistest asjadest Sinu arvates võib internetis rääkida? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või

Internetis juhtub igasuguseid asju.

21. Kui tihti Sinuga on internetis juhtunud nii, et keegi kasutas Sinu isikuandmeid (nime, aadressi, telefoninumbrit)?
iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
22. Kas selline käitumine on Sinu arvates õige või vale? õige/pigem õige/ei oska öelda/pigem vale/vale
23. Kui tihti on Sinuga internetis juhtunud nii, et tegid midagi ja arvuti sisse tuli viirus?
iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda

24. Kas see on Sinu arvates ohtlik või ohutu? ohutu/pigem ohutu/ei oska öelda/pigem ohtlik/ohtlik
25. Kui tihti on Sinuga internetis juhtunud nii, et keegi kasutas Sinu salasõna, et pääseda ligi Sinu andmetele või esineda Sinu nime all?
iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
26. Kas selline käitumine on Sinu arvates õige või vale? õige/pigem õige/ei oska öelda/pigem vale/vale

Inimesed kasutavad internetti väga mitmesuguselt.

27. Kui tihti Sa oled saatnud oma isikuandmeid (nimi, aadress, telefoninumber) kellelegi, keda Sa kunagi silmast silma näinud ei ole? iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
28. Kas sellist asja võib Sinu arvates internetis teha? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või
29. **(Vaata küsimust nr 8. Kui laps ei kasuta suhtlusportaale/MSN-i/jms, siis seda küsimust ei küsi.)** Kui tihti Sa oled suhelnud suhtlusportaalis/MSN-is/vms kohas inimestega, keda Sa silmast silma näinud pole?
iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
30. Kas sellist asja võib Sinu arvates internetis teha? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või
31. Kui tihti Sa oled teeselnud, et oled internetis hoopis teine inimene kui tegelikult?
iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
32. Kas sellist asja võib Sinu arvates internetis teha? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või
33. Kui tihti Sa oled saatnud endast foto või video kellelegi, keda Sa ei ole kunagi silmast silma näinud?
iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda
34. Kas sellist asja võib Sinu arvates internetis teha? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või
35. Kui tihti Sa oled ilma luba küsimata kellegi teise e-maile (kirju) internetis lugenud?

iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda

36. Kas sellist asja võib Sinu arvates internetis teha? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või

37. Kui tihti Sa oled ilma luba küsimata kellegi teise internetikontot kasutanud?

iga päev või peaaegu iga päev/korra või paar nädalas/korra või paar kuus/harvem kui korra kuus/mitte kunagi/ei oska öelda

38. Kas sellist asja võib Sinu arvates internetis teha? võib/pigem võib/ei oska öelda/pigem ei või/ei või

39. Kellele Sa sellest räägid, kui Sul juhtub internetis midagi, mis Sind häirib või tekitab ebameeldiva tunde?

emale või isale/vennale või õele/sõbrale/lasteaiakasvatatajale/kellelegi teisele/mitte kellelegi/ei oska öelda

40. Kas on veel midagi, mida Sa tahaksid mulle rääkida?

Sa olid väga tubli! Aitäh, et vastasid minu küsimustele!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kätlin Tenneberg, (10.10.1983),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Eesti 6-7-aastaste lasteaialaste teadlikkus internetis valitsevatest privaatsus- ja sisuriskidest ja kokkupuude nende riskidega laste endi hinnangul Tartu linna lasteaedade näitel, mille juhendaja on Piret Luik,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2013